

వాల్మీకి రామాయణం

అయోధ్యకాండ

21. ఏకవింశః సర్గః-కౌసల్యాలక్ష్మణప్రతిబోధనమ్

|| కౌసల్యాలక్ష్మణప్రతిబోధనమ్ ||

తథా తు విలపంతం తాం కౌసల్యం రామమాతరమ్ |

ఉవాచ లక్ష్మణో దీనస్తత్కాలసదృశం వచః || 1 ||

న రోచతే మమాప్యేతదార్యే యద్రాఘవో వనమ్ |

త్యక్త్వా రాజ్యశ్రీయం గచ్ఛేత్ స్త్రియా వాక్యవశం గతః || 2 ||

విపరీతశ్చ వృద్ధశ్చ విషయైశ్చ ప్రథర్షితః |

నృపః కిమివ న బ్రూయాచ్ఛేద్యమానః సమన్తథః || 3 ||

నాస్యాపరాధం పశ్యామి నాపి దోషం తథావిధమ్ |

యేన నిర్వాస్యతే రాష్ట్రాద్వనవాసాయ రాఘవః || 4 ||

న తం పశ్యామ్యహం లోకే పరోక్షమపి యో నరః |

స్వమిత్రోఽపి నిరస్తోఽపి యోఽస్య దోషముదాహరేత్ || 5 ||

దేవకల్పమృజుం దాంతం రిపూణామపి వత్సలమ్ |

అవేక్షమాణః కో ధర్మం త్యజేత్పుత్రమకారణాత్ || 6 ||

తదిదం వచనం రాజ్ఞః పునర్బాల్యముపేయుషః |

పుత్రః కో హృదయే కుర్యాద్రాజవృత్తమనుస్మరన్ || 7 ||

యావదేవ న జానాతి కశ్చిదర్థమిమం నరః |

తావదేవ మయా సార్థమాత్మస్థం కురు శాసనమ్ || 8 ||

మయా పార్శ్వే సథనుషా తవ గుప్తస్య రాఘవ |

కః సమర్థోఽధికం కర్తుం కృతాంతస్యేవ తిష్ఠతః || 9 ||

నిర్తనుష్యామిమాం సర్వామయోధ్యాం మనుజర్షభ |

కలిష్యామి శరైస్తీక్ష్ణైర్యది స్థాస్యతి విప్రియే || 10 ||

భరతస్యాథ పక్ష్యో వా యో వాఽస్య హితమిచ్ఛతి |

సర్వానేతాన్యధిష్యామి మృదుల్లి పరిభూయతే || 11 ||

వ్రోత్సాహితోఽయం కైకేయ్యా స దుష్టో యది నః పితా |

అమిత్రభూతో నిఃసంగం వధ్యతాం బధ్యతామపి || 12 ||

గురోరప్యవలిప్తస్య కార్యాకార్యమజానతః |

ఉత్పథం ప్రతిపన్నస్య కార్యం భవతి శాసనమ్ || 13 ||

వాల్మీకి రామాయణం

అయోధ్యకాండ

21. ఏకవింశః సర్గః-కౌసల్యాలక్ష్మణప్రతిబోధనమ్

బలమేష కిమాశ్రిత్య హేతుం వా పురుషర్షభ |
 దాతుమిచ్ఛతి కైకేయ్యై రాజ్యం స్థితమిదం తవ || 14 ||
 త్వయా చైవ మయా చైవ కృత్యా వైరమనుత్తమమ్ |
 కాఽస్య శక్తిః శ్రియం దాతుం భరతాయారిశాసన || 15 ||
 అనురక్తోఽస్మి భావేన భ్రాతరం దేవి తత్త్వతః |
 సత్యేన ధనుషా చైవ దత్తేనేష్టేన తే శపే || 16 ||
 దిప్తమగ్నిమరణ్యం వా యది రామః ప్రవేక్షతి |
 ప్రవిష్టం తత్ర మాం దేవి త్వం పూర్వమవధారయ || 17 ||
 హారామి వీర్యాద్ధుఃఖం తే తమః సూర్య ఇవోదితః |
 దేవీ పశ్యతు మే వీర్యం రాఘవశ్చైవ పశ్యతు || 18 ||
 హనిష్యే పితరం వృద్ధం కైకేయ్యాసక్తమానసమ్ |
 కృపణం చ స్థితం బాల్యే వృద్ధభావేన గర్జితమ్ || 19 ||
 ఏతత్తు వచనం శ్రుత్వా లక్ష్మణస్య మహాత్మనః |
 ఉవాచ రామం కౌసల్య రుదంతీ శోకలాలసా || 20 ||
 భ్రాతుస్తే వదతః పుత్ర లక్ష్మణస్య శ్రుతం త్వయా |
 యదత్రానంతరం కార్యం కురుష్య యది రోచతే || 21 ||
 న చాధర్మ్యం వచః శ్రుత్వా సపత్న్యా మమ భాషితమ్ |
 విహాయ శోకసంతప్తాం గంతుమర్హసి మామితః || 22 ||
 ధర్మజ్ఞ యది ధర్మిష్ఠా ధర్మం చరితుమిచ్ఛసి |
 శుశ్రూష మామిహస్థస్త్వం చర ధర్మమనుత్తమమ్ || 23 ||
 శుశ్రూషుర్జననీం పుత్రః స్వగృహే నియతో వసన్ |
 పరేణ తపసా యుక్తః కాశ్యపస్త్రిదివం గతః || 24 ||
 యథైవ రాజా పూజ్యస్తే గౌరవేణ తథా హ్యహమ్ |
 త్వాం నాహమనుజానామి న గంతవ్యమితో వనమ్ || 25 ||
 త్వద్వియోగాన్న మే కార్యం జీవితేన సుఖేన వా |
 త్వయా సహ మమ శ్రేయస్త్వణానామపి భక్షణమ్ || 26 ||
 యది త్వం యాస్యసి వనం త్వక్త్వా మాం శోకలాలసామ్ |
 అహం ప్రాయమిహాసిష్యే న హి శక్యామి జీవితమ్ || 27 ||

వాల్మీకి రామాయణం

అయోధ్యకాండ

21. ఏకవింశః సర్గః-కౌసల్యాలక్ష్మణప్రతిబోధనమ్

తతస్త్వం ప్రాప్స్వసే పుత్ర నిరయం లోకవిశ్రుతమ్ |
 బ్రహ్మహత్యామివాధర్మాత్సముద్రః సరితాం పతిః || 28 ||
 విలపంతం తదా దీనాం కౌసల్యాం జననీం తతః |
 ఉవాచ రామో ధర్మాత్తా వచనం ధర్మసంహితమ్ || 29 ||
 నాస్తి శక్తిః పితుర్పాక్యం సమతిక్రమితుం మమ |
 ప్రసాదయే త్వాం శిరసా గంతుమిచ్ఛామ్యహం వనమ్ || 30 ||
 ఋషిణా చ పితుర్పాక్యం కుర్వతా వ్రతచారిణా |
 గౌర్హతా జానతా ధర్మం కంఠునాఽపి విపశ్చితా || 31 ||
 అస్మాకం చ కులే పూర్వం సగరస్యాజ్ఞయా పితుః |
 ఖనద్భిః సాగరైర్భూమిమవాప్తః సుమహాన్వధః || 32 ||
 జామదగ్న్యేన రామేణ రేణుకా జననీ స్వయమ్ |
 కృతా పరశునాఽరణ్యే పితుర్వచనకారిణా || 33 ||
 ఏతైరన్వైశ్చ బహుభిర్దేవి దేవసమైః కృతమ్ |
 పితుర్వచనమక్లీబం కలిష్యామి పితుర్లితమ్ || 34 ||
 న ఖల్వేతన్తయైకేన క్రియతే పితృశాసనమ్ |
 ఏతైరపి కృతం దేవి యే మయా తవ కీర్తితాః || 35 ||
 నాహం ధర్మమపూర్వం తే ప్రతికూలం ప్రవర్తయే |
 పూర్వైరయమభిప్రేతో గతో మార్గోఽనుగమ్యతే || 36 ||
 తదేతత్తు మయా కార్యం క్రియతే భువి నాన్యథా |
 పితుర్లి వచనం కుర్వన్న కశ్చిన్నామ హీయతే || 37 ||
 తామేవముక్త్యా జననీం లక్ష్మణం పునరబ్రవీత్ |
 వాక్యం వాక్యవిదాం శ్రేష్ఠః శ్రేష్ఠః సర్వధనుష్కతామ్ || 38 ||
 తవ లక్ష్మణ జానామి మయి స్నేహమనుత్తమమ్ |
 విక్రమం చైవ సత్త్వం చ తేజశ్చ సుదురాసదమ్ || 39 ||
 మమ మాతుర్మహద్ధుఃఖమతులం శుభలక్ష్మణ |
 అభిప్రాయమవిజ్ఞాయ సత్యస్య చ శమస్య చ || 40 ||
 ధర్మో హి పరమో లోకే ధర్మే సత్యం ప్రతిష్ఠితమ్ |
 ధర్మసంశ్రితమేతచ్ఛ పితుర్వచనముత్తమమ్ || 41 ||

వాల్మీకి రామాయణం

అయోధ్యకాండ

21. ఏకవింశః సర్గః-కౌసల్యాలక్ష్మణప్రతిబోధనమ్

సంశ్రుత్య చ పితుర్వాక్యం మాతుర్వా బ్రాహ్మణస్య వా |
న కర్తవ్యం వృథా వీర ధర్మమాశ్రిత్య తిష్ఠతా || 42 ||

సోఽహం న శక్ష్వామి పితుర్నియోగమతివర్తితుమ్ |
పితుర్ని వచనాద్వీర కైకేయ్యాఽహం ప్రచోదితః || 43 ||

తదేనాం విసృజానార్యాం క్షత్రధర్మాశ్రితాం మతిమ్ |
ధర్మమాశ్రయ మా తైక్ష్ణ్యం మద్భుద్ధిరనుగమ్యతామ్ || 44 ||

తమేవముక్త్యా సౌహార్ద్రాద్భ్రాతరం లక్ష్మణాగ్రజః |
ఉవాచ భూయః కౌసల్యాం ప్రాంజలిః శిరసా నతః || 45 ||

అనుమన్యస్య మాం దేవి గమిష్యంతమితో వనమ్ |
శాపితాఽసి మమ ప్రాణైః కురు స్వస్త్వయనాని మే || 46 ||

తీర్ణప్రతిజ్ఞశ్చ వనాత్పునరేష్యామ్యహం పులిమ్ |
యయాతిరివ రాజర్షిః పురా హిత్యా పునర్లివమ్ || 47 ||

శోకః సంధార్యతాం మాతర్పదయే సాధు మా శుచః |
వనవాసాదిహైష్యామి పునః కృత్వా పితుర్వచః || 48 ||

త్వయా మయా చ వైదేహ్య లక్ష్మణేన సుమిత్రయా |
పితుర్నియోగే స్థాతవ్యమేష ధర్మః సనాతనః || 49 ||

అంబ సంహృత్య సంభారాన్ దుఃఖం హృది నిగృహ్య చ |
వనవాసకృతా బుద్ధిర్తమ ధర్మాఽనువర్తతామ్ || 50 ||

ఏతద్వచస్తస్య నిశమ్య మాతా సుధర్మమవ్యగ్రమవిక్లబం చ |
మృతేవ సంజ్ఞాం ప్రతిలభ్య దేవీ సమీక్ష్య రామం పునరిత్యువాచ || 51 ||

యథైవ తే పుత్ర పితా తథాఽహం గురుః స్వధర్మేణ సుహృత్తయా చ |
న త్యానుజానామి న మాం విహాయ సుదుఃఖితామర్హసి గంతుమేవమ్ || 52 ||

కిం జీవితేనేహ వినా త్వయా మే లోకేన వా కిం స్వధయాఽమృతేన |
శ్రేయో ముహూర్తం తవ సన్నిధానం మమేహ కృత్వా దపి జీవలోకాత్ || 53 ||

నరైరివోల్కాభిరపోహ్యమానో మహాగజోఽధ్వానమనుప్రవిష్టః |
భూయః ప్రజజ్ఞాల విలాపమేనం నిశమ్య రామః కరుణం జనన్యాః || 54 ||

స మాతరం చైవ విసంజ్ఞకల్పా మార్తం చ సౌమిత్రిమభిప్రతప్తమ్ |
ధర్మే స్థితో ధర్మమువాచ వాక్యం యథా స ఏవార్హతి తత్ర వక్తుమ్ || 55 ||

వాల్మీకి రామాయణం

అయోధ్యకాండ

21. ఏకవింశః సర్గః-కౌసల్యాలక్ష్మణప్రతిబోధనమ్

అహం హి తే లక్ష్మణ నిత్యమేవ జానామి భక్తిం చ పరాక్రమం చ |
 మమ త్వభిప్రాయమసన్నిరీక్ష్వ మాత్రా సహాభ్యర్థసి మాం సుదుఃఖమ్ || 56 ||

ధర్మార్థకామాః కిల తాత లోకే సమీక్షితా ధర్మఫలోదయేషు |
 తే తత్ర సర్వే స్యురసంశయం మే భార్యేవ వశ్యాఽభిమతా సుపుత్రా || 57 ||

యస్మింస్తు సర్వే స్యురసన్నివిష్టాః ధర్మో యతః స్యాత్తదుపక్రమేత |
 ద్వేషాశ్చ భవత్యర్థపరో హి లోకే కామాత్మతా ఖల్వపి న ప్రశస్తా || 58 ||

గురుశ్చ రాజా చ పితా చ వృద్ధః క్రోధాత్ప్రహర్షాద్యది వాపి కామాత్ |
 యద్వ్యాదిశేత్యార్యమవేక్ష్య ధర్మం కస్తం న కుర్యాదన్యశంసవృత్తిః || 59 ||

స వై న శక్నోమి పితుః ప్రతిజ్ఞా మిమామకర్తుం సకలాం యథావత్ |
 స హ్యవయోస్తాత గురుర్నియోగే దేవ్యాశ్చ భర్తా స గతిః స ధర్మః || 60 ||

తస్మిన్సునర్ణివతి ధర్మరాజే విశేషతః స్వే పథి వర్తమానే |
 దేవీ మయా సార్థమితోఽపగచ్ఛే త్కథం స్విదన్యా విధవేవ నారీ || 61 ||

సా మాఽనుమన్యస్వ వనం వ్రజంతం కురుష్వ నః స్వస్త్వయనాని దేవి |
 యథా సమాప్తే పునరావ్రజేయం యథా హి సత్యేన పునర్యయాతిః || 62 ||

యశో హ్యహం కేవలరాజ్యకారణా న్న పృష్ఠతః కర్తుమలం మహోదయమ్ |
 అదీర్ఘకాలే న తు దేవి జీవితే వృణేఽవరామద్య మహీమధర్మతః || 63 ||

ప్రసాదయన్నరవృషభః స్వమాతరం పరాక్రమాజ్జిగమిషురేవ దండకాన్ |
 అథానుజం భృశమనుశాస్య దర్శనం చకార తాం హృది జననీం ప్రదక్షిణమ్ || 64 ||

ఇత్యార్ద్రే శ్రీమద్రామాయణే వాల్మీకీయే ఆదికావ్యే అయోధ్యాకాండే ఏకవింశః
 సర్గః || 21 ||

